

Elementaire Deeltjes

Elementaire Deeltjes, de serie boekjes van Amsterdam University Press (AUP), maakt kennis toegankelijk voor een breed publiek. *Elementaire Deeltjes* is dé manier om snel alles te weten te komen over de onderwerpen die je interesseren.

Experts nemen je mee op een ontdekkingsreis waarbij elk thema in de meest beknopte vorm volledig uitgediept wordt. Een serie handige en handzame boekjes, met altijd het antwoord op de vraag: 'Hoe zit dat nou eigenlijk?'

Eerste Wereldoorlog

Michael Howard

AUP

Oorspronkelijke uitgave: Michael Howard, *The First World War: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, 2007 [ISBN 978-0-19-920559-2]

Vertaling: Cornelis van Ginneken

Ontwerp omslag: Michel van Duyvenbode, Amsterdam

Ontwerp binnenwerk: Crius Group, Hulshout

Kaarten binnenwerk: Bert Heesen Producties, Utrecht

ISBN 978 90 8964 609 5

NUR 680

© M. Howard / AUP, Amsterdam 2014

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Inhoud

Kaarten

1. Europa in 1914 17
2. De aanloop 32
3. 1914: De eerste campagnes 44
4. 1915: De oorlog duurt voort 55
5. 1916: De uitputtingsoorlog 75
6. De Verenigde Staten verklaren de oorlog 88
7. 1917: Het crisisjaar 102
8. 1918: Het jaar van de beslissing 118
9. Het vredesakkoord 138

Appendices 145

Illustratieverantwoording 148

Verder Lezen 149

Index 151

1. Europa voor de oorlog

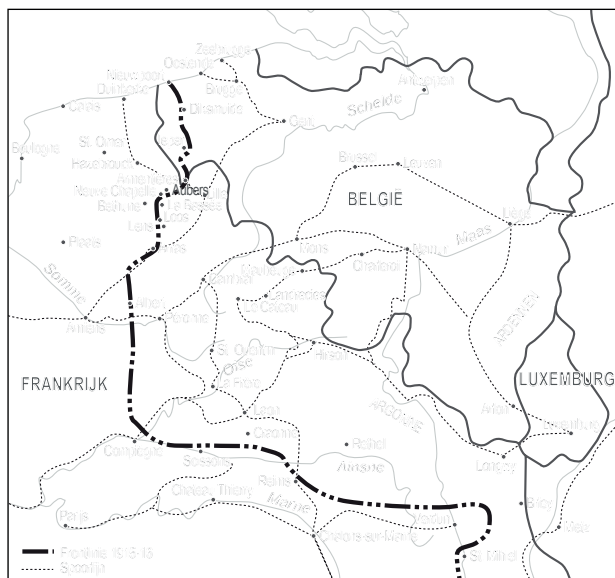

2. Europa na de oorlog

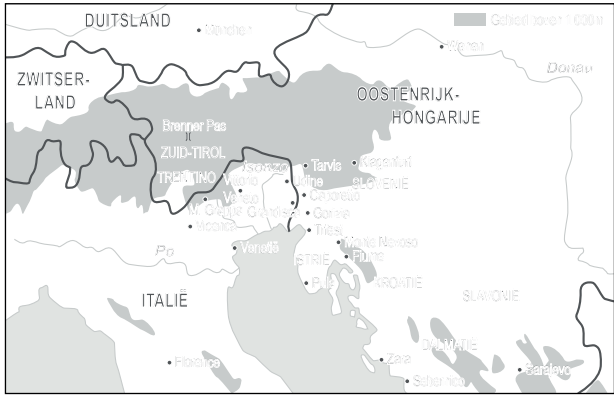
3. Het westelijk front

4. Het oostfront

5. De Balkan

6. Noord-Italië

7. Het Ottomaanse Rijk

1. Europa in 1914

De oorlog van 1914-1918 werd op alle wereldzeeën uitgevochten, en uiteindelijk deden er landen uit elk werelddeel aan mee. Hij mag dan ook met recht ‘wereldoorlog’ heten. Maar het was zeker niet de ‘eerste’ wereldoorlog, want al driehonderd jaar lang hadden de Europese mogendheden elkaar over de hele wereld bestreden. Om de oorlog van 1914-1918 te onderscheiden spraken en spreken sommige deelnemende partijen daarom over de ‘Grote Oorlog’. Net als al zijn voorgangers begon deze als een puur Europees conflict, voortkomend uit de botsende ambities en wederzijdse angsten van de Europese staten. De oorlog kende een verschrikkelijk verloop en de consequenties waren catastrofaal. Dat was echter niet zozeer het gevolg van de wereldwijde schaal, als wel van een combinatie van militaire technologie en de cultuur van de deelnemende volkeren. De Pruisische generaal en militair strateeg Carl von Clausewitz had bijna honderd jaar eerder, in de nasleep van de napoleontische oorlogen, geschreven dat oorlog een drie-eenheid is, bestaande uit het beleid van regeringen, militaire activiteiten en de ‘hartstochten der volkeren’. Met elk van deze drie moeten we rekening houden als we niet alleen willen begrijpen waarom de oorlog plaatsvond, maar ook waarom hij verliep zoals hij verliep.

De Europese mogendheden in 1914

Op een paar kleine wijzigingen na waren de zogenaamde ‘grootmachten’ van Europa nog vrijwel dezelfde als in de vorige twee eeuwen, maar hun onderlinge evenwicht was radicaal veranderd. Het sterkst was nu het Duitse keizerrijk, dat uit het Pruisische koninkrijk was voortgekomen na overwinningen in de oorlog van 1866 tegen Oostenrijk en die van 1870 tegen Frankrijk. Dit laatste land had door zijn nederlaag een tweederangs status gekregen en koesterde daarom wrok.

De (meertalige) landen van het Oostenrijkse rijk waren in 1867 samengegaan in de Dubbelmonarchie Oostenrijk-Hongarije en aanvaardden een ondergeschikte rol als bondgenoot van Duitsland. Hoewel Hongarije in deze verbintenis een quasi-autonome staat was, werd de hele Monarchie vaak simpelweg aangeduid als 'Oostenrijk' en de inwoners als 'Oostenrijkers' – net zoals het Verenigd Koninkrijk elders vaak bekendstaat als 'Engeland' en de inwoners als 'Engelsen'. Aan weerszijden van deze continentale grootmachten lagen twee rijken waarvan de belangen slechts deels Europees waren: het enorme half-Aziatische Russische rijk – een grote, zij het 'periodieke' speler in Zuidoost-Europa – en Groot-Brittannië, dat vooral de machtsbalans op het continent gehandhaafd wilde zien terwijl het zelf zijn overzeese bezittingen uitbreidde en consolideerde. De Spanjaarden, die (op een kuststrook in Noord-Afrika na) aan het begin van de eeuw de laatste resten van hun overzeese rijk waren kwijtgeraakt aan de VS, waren een derderangs mogendheid geworden. Hun plaats was overgenomen door Italië, waarvan de eenwording onder het Huis Savoye tussen 1860 en 1871 weliswaar meer schijn dan werkelijkheid was geweest, maar dat toch, alleen al als stoorzender, behoedzaam werd bejegend door de andere mogendheden.

Tot het einde van de 18de eeuw waren deze machten sociaal homogeen geweest. Het waren toen nog voornamelijk agrarische gemeenschappen, gedomineerd door landadel en bestuurd door historische dynastieën, gelegitimeerd door de gevestigde Kerk. Honderd jaar later was dit alles volledig op zijn kop gezet of onderhevig aan snelle en destabiliserende veranderingen. Maar zoals we zullen zien was het tempo van deze transformatie niet overal even gelijkmatig.

Groot-Brittannië

Groot-Brittannië liep in dit verband voorop. Aan het begin van de 20ste eeuw was het al een volledig verstedelijkte

en geïndustrialiseerde natie. De landadel was in sociaal opzicht nog altijd dominant, maar de laatste resten van zijn politieke macht werden geleidelijk overgenomen door het Lagerhuis, waarin twee grote partijen streden om de stemmen. Die stemmen kwamen niet meer alleen van de middenklasse, maar door de uitbreiding van het kiesrecht ook steeds meer van de arbeidersklasse. In 1906 kwam een liberaal-radical coalitie aan de macht, die het fundament van de verzorgingsstaat zou leggen. Het was echter onmiskenbaar dat het land zich aan het begin van deze eeuw in een precaire én paradoxale situatie bevond. Het was nog altijd de welvarendste mogendheid ter wereld en de trotse eigenaar van het grootste rijk dat die wereld ooit had gekend. Maar het was ook kwetsbaarder dan ooit tevoren. In het centrum van het rijk lag een dichtbevolkt eiland, dat voor zijn welvaart afhankelijk was van de wereldhandel en, belangrijker nog, van geïmporteerde voedingsmiddelen om zijn steden te voeden. De hegemonie op zee van de Royal Navy hield het rijk bijeen én garandeerde dat het Britse volk te eten kreeg. Eventueel verlies van die hegemonie was een nachtmerrie die diverse opeenvolgende Britse regeringen achtervolgde. En angst voor zo'n verlies speelde altijd een cruciale rol in de relatie met andere mogendheden. Het liefst had men zich afzijdig gehouden bij Europese conflicten, maar het idee dat andere landen, individueel of collectief, een bedreiging zouden kunnen vormen voor de Britse maritieme dominantie, was al twintig jaar een constante bron van nationale zorg.

Frankrijk

Frankrijk was meer dan een eeuw lang, van 1689 tot 1815, de grootste rivaal van Groot-Brittannië op het wereldtoneel geweest. Maar het had ook nog eens bijna honderd jaar geduurd voor het tot de Fransen was doorgedrongen dat dat niet langer het geval was. Frankrijk was economisch te ver achteropgeraakt om het tot een serieuze concurrent te ma-

ken. De revolutie van 1789 had de drie pijlers van het *Ancien Régime* – monarchie, adel en Kerk – vernietigd. Het land was verdeeld onder kleine boeren, die zich fel verzetten tegen elke ontwikkeling – reactionair dan wel revolutionair – die tot onteigening zou kunnen leiden. Ook hun levenspatroon was niet erg bevorderlijk voor de bevolkings- en kapitaalgroei die nodig waren voor economische ontwikkeling. In 1801 had Frankrijk met 27 miljoen inwoners de grootste bevolking van Europa. In 1910 was dat aantal slechts gegroeid naar 35 miljoen, terwijl het inwonertal van Groot-Brittannië in diezelfde periode was gestegen van elf naar veertig miljoen; het recent verenigde Duitsland telde op dat moment 65 miljoen inwoners en groeide gestaag door. Na de demoraliserende nederlaag van 1870 had het Franse leger een uitlaatklep gevonden in veroveringen in Afrika. Die zorgden, net als de gebruikelijke rivaliteit in het oostelijke Middellandse Zeegebied, voor wrijving met de Britse koloniale belangen. Voor het Franse volk waren dit echter marginale kwesties. Dat bleef vooral diep verdeeld tussen dat deel van de bevolking dat had geprofiteerd van de Revolutie, het deel dat onder leiding van de Katholieke Kerk nog steeds weigerde zich bij die Revolutie neer te leggen, en een steeds sterker socialistisch deel dat de Revolutie nog niet ver genoeg vond gaan. Frankrijk was nog steeds welvarend en in cultureel opzicht dominant, maar de binnenlandse politiek was erg instabiel. Op buitenlands gebied zette vooral de Duitse annexatie van Elzas-Lotharingen van 1871 nog steeds kwaad bloed, maar angst voor de Duitse macht maakte Frankrijk ook op verontrustende wijze afhankelijk van zijn enige grote bondgenoot: Rusland.

Rusland

De andere rivaal op het vasteland die in de 19de eeuw door de Britten werd gevreesd was het enorme Russische rijk. Dat bedreigde met zijn expansie naar het zuiden en oosten